

DR. H. ARONEANU ȘI MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN BACĂU ÎN ANII 1918—1920

de LEON EȘANU

În anii avântului revoluționar de după primul război mondial, mișcarea muncitorească din orașul și județul Bacău s-a dezvoltat în contextul general al problemelor care frământau proletariatul român în acest timp. Nu a existat eveniment mai important în acești ani furtunoși, nu a fost un moment mai semnificativ din dezvoltarea socială a țării în perioada imediat următoare primei conflagrații mondiale la care proletariatul băcăuan să nu fi participat prin reprezentanții săi.

Prezentul articol își propune să releve contribuția adusă de Dr. Aroneanu la dezvoltarea mișcării muncitorești socialiste din Bacău pe un puternic făgaș revoluționar până la greva generală din octombrie 1920.

Activitatea socialistă s-a desfășurat în județul Bacău și în anii care au precedat primului război mondial¹. Reactivarea și revitalizarea generală care a caracterizat mișcarea muncitorească din România după război au determinat refacerea secțiunii socialiste și a sindicatelor muncitorești care activau în această parte a țării. O contribuție deosebită la impulsivitatea mișcării socialiste și sindicale din Bacău, la realizarea importantelor obiective care stăteau în fața mișcării muncitorești de pe aceste meleaguri a revenit nemijlocit Dr. H. Aroneanu.

Intelectual a cărui viață s-a contopit cu lupta clasei muncitoare, Dr. Aroneanu a luat de tânăr, contact cu ideile socialiste începând să activeze în mișcarea muncitorească încă de pe vremea studenției. Organizator, în 1906, a Cercului „România muncitoare” din Bacău, el a fost apreciat ca aparținând mișcării socialiste din România încă de pe vremea studiilor universitare². Reîntors la Bacău după terminarea acestor studii, el va fi unul din organizatorii sindicatelor din întreaga regiune și totodată un activ colaborator al presei muncitorești. Participant activ la luptele muncitorimii băcăuane pentru revendicări economice și politice el a fost mobilizat și trimis pe front imediat după începerea războiului. Ziarul „Socialismul” a relevat influența avută asupra sa de participarea la evenimentele de pe front: „monstruoșitatea măcelului, apoi flăcările revoluției ruse au

1 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 3541, pag. 122 și urm. Mai amănunțit vezi: C. Botez, L. Eșanu și I. Saizu, „Județul Bacău, Pagini memorabile din lupta maseilor”, Bacău, 1971, p. 73 și urm.

2 „Socialismul” din 3 noiembrie 1920.

schimbat în el pină și temperamentul — scria ziarul sus menționat, aplecat spre plăcerile intelectuale de a citi și visa o lume mai bună pentru mulțimea oropsită... Aroneanu devine un soldat ce intră cu trup și suflet în vîltoarea luptei de emancipare³. Aprecierea pe care am citat-o, a caracterizat în mod fericit transformarea petrecută în personalitatea dr. Aroneanu, care devine, în perioada care a urmat războiului, conducătorul mișcării socialiste din Bacău și unul din cei mai iubiți intelectuali legați de mișcarea muncitorească.

Intensa activitate organizatorică și propagandistică desfășurată în anii 1919—1920 de Secțiunea socialistă băcăuană, legătura permanentă a secțiunii cu muncitorimea diverselor fabrici existente pe Valea Bistriței și a Troțușului și a orașelor din întreaga zonă, apropierea de lumea satelor, pătrunderea ideilor revoluționare în armată, frecvența adunărilor, a grevelor și demonstrațiilor muncitorești, reprezentau o materializare concretă a activității neobosite a doctorului Aroneanu și a celorlalte elemente revoluționare care se aflau în fruntea muncitorimii din aceste locuri: Iancu Iliescu, V. Baci, I. Cașin, I. Palade, Vl. Dumitriu și alții. Caracterizarea făcută de organele represive Dr. Aroneanu și altor fruntași ai mișcării muncitorești băcăuane este de natură să ne precizeze conținutul activității sale politice și a crezului său revoluționar. Dr. Aroneanu și colaboratorii săi apropiați erau calificați ca elemente „ce adoptau în totul comunismul și voiau afilierea la Internaționala a III-a”⁴.

Luptător neobosit pentru cauza maselor muncitoare, Dr. Aroneanu n-a desfășurat numai o activitate propagandist-agitatorică. El a fost un organizator ferm și un hotărît conducător al maselor muncitoare care aveau în el un permanent sprijin și îndrumător. În acțiunile greviste din anii avîntului revoluționar Dr. Aroneanu s-a aflat de multe ori în fruntea muncitorimii băcăuane, buhușene și cea a altor localități fiind prezent cu vorba și cu fapta acolo unde se ducea o susținută luptă pentru o viață mai bună, pentru drepturi și libertăți democratice.

Prezența sa, alături de lupta muncitorimii de la fabrica „Letea” în toamna anului 1919, se înscrie în coordonatele menționate mai sus și reprezintă un moment deosebit al activității sale revoluționare din acest timp. Întrucît am analizat amănunțit cauzele și importanța acestei acțiuni pentru muncitorimea băcăuană, într-un articol consacrat acestei teme⁵ mă voi mărgini aici să menționez doar faptul că Dr. Aroneanu a depus o prodigioasă activitate în favoarea muncitorilor greviști. El a pornit de la premiza, confirmată apoi de evoluția evenimentelor, că greva va avea o mare importanță pentru muncitorimea băcăuană în ansamblul ei și va fi un însemnat punct de referință pentru proletariatul întregii regiuni. Aceste considerente pe care Dr. Aroneanu le-a comunicat de la începutul acțiunii, Comitetului Executiv al Partidului socialist⁶, s-au dovedit pe deplin întemeiate.

3 Ibidem, din 5 noiembrie 1922.

4 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 3541, pag. 12-14.

5 „Mișcarea grevistă de la fabrica Letea Bacău în anii 1918-1920”.

6 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 28, mapele 168, 169.

Pentru activitatea desfășurată în favoarea greviștilor, pentru sprijinul ce le-a acordat, pentru intensă propagandă făcută greveii, el a fost arestat⁷, împreună cu alte elemente revoluționare din Bacău și a delegaților veniți din București, a fost insultat și lovit de maiorul Poltzer. Aceste samavolnicii au declanșat o uriașă mișcare de protest în întreaga țară⁸ și au determinat începutul conflictului dintre doctorul Aroneanu care a adoptat o poziție demnă și hotărâtă și maiorul Poltzer care va ordona în octombrie 1920 asasinarea în închisoare a cunoscutului fruntaș socialist.

Dr. Aroneanu a luat de multe ori în discuție și a criticat aspru pe cei vinovați de lipsa libertății de organizare și a posibilității de exprimare a poziției pe care o adoptau reprezentanții maselor muncitoare în legătură cu diversele probleme sociale și politice ale societății românești. El s-a referit deseori la situația pe care o avea mișcarea socialistă în permanență prigonită de guvernul Averescu⁹. În programul de luptă al Partidului socialist — arăta Dr. Aroneanu — „se impunea intensificarea propagandei și a acțiunilor organizate pentru cîștigarea de noi aderenți“. Expunînd elementele de bază ale viitoarelor acțiuni, dr. Aroneanu a subliniat că socialiștii trebuiau să dezvolte mai temeinic legătura cu lumea satelor pentru ca această lume să fie cîștigată de partea luptei generale a clasei muncitoare¹⁰.

Dr. Aroneanu a fost permanent preocupat de problemele organizării profesionale și politice a maselor muncitoare. El s-a adresat în dese rînduri muncitorimii din orașul și județul Bacău îndemnînd-o la o temeinică organizare întrucît — arăta el — „organizarea este arma de bază a muncitorimii în luptă cu societatea capitalistă“¹¹. Exemplificînd situația organizării sindicale cu aspecte din întreaga regiune, el a arătat că se manifestau anumite carențe care trebuiau lichidate mai ales în condițiile unui oraș cu peste 2.000 de muncitori care avea numeroase fabrici și ateliere. Cele menționate au fost ilustrate cu exemplu, pe care îl oferea Buhușul unde muncitorii reușiseră să obțină recunoașterea sindicatului, 8 ore de muncă și alte importante revendicări, datorită organizării lor superioare din acest oraș¹².

În februarie 1920 s-a produs puternica grevă generală a muncitorilor fabricii de postav din Buhuși, care s-a încheiat după 8 zile cu victoria completă a acestora. În aceste momente de mare efervescență revoluționară, Dr. Aroneanu s-a aflat, ca întotdeauna, alături de clasa muncitoare în mijlocul greviștilor din diferitele fabrici și centre industriale aflate în această parte a țării. Venind în mijlocul greviștilor de la întreprinderea textilă din Buhuși, el i-a îndemnat la luptă organizată pînă la obținerea victoriei finale. De la tribuna întrunirilor la care a participat împreună cu sutele de greviști, el a demascăat cu mult curaj regimul burghezo-

7 „Tineretul socialist“ din 7 octombrie 1919, „Social-democrația“ din 28 septembrie 1919.

8 Vezi mai pe larg, C. Botez, L. Eșanu și I. Saizu, op. cit., p. 83.

9 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, fila 5.

10 Ibidem, fila 6.

11 Op. cit., filele 21, 26, 29.

12 Ibidem.

moșieresc, subliniind că aceasta constituie izvorul tuturor nedreptăților sociale și a grelei situații în care se găseau masele muncitoare. De aceea, spunea el, proletariatul român trebuie să urmeze exemplul clasei muncitoare din Rusia care prin declanșarea revoluției a reușit să înlăture regimul capitalist. Este semnificativ faptul că pe tot parcursul grevei generale din Buhuși, Dr. Aroneanu s-a aflat în fruntea delegației muncitorilor fabricii de postav desemnată pentru ducerea tratativelor cu patronii. Asupra desfășurării acțiunii menționate, care a dus la succesul net al greviștilor s-au făcut aprecieri din cele mai frumoase : „Muncitorii puternic organizați, greva bine condusă, disciplină de fier și multă ordine”¹³. În același context al reliefării factorilor care au contribuit la reușita grevei, s-a menționat și aportul deosebit adus de Dr. Aroneanu nelipsit din Buhuși în tot timpul desfășurării conflictului și „care s-a ilustrat cu multă energie și pricepere” alături de V. Baci și Gh. Palade din Bacău¹⁴. Putem afirma că dacă greva din Buhuși s-a soldat cu victoria deplină a muncitorilor un mare merit l-a avut și Dr. Aroneanu care a imprimat luptei un caracter deosebit de combativ. În prodigioasa sa activitate revoluționară, Dr. Aroneanu a sprijinit și a susținut acele formule organizatorice care să îlesnească în modul cel mai adecvat acțiunile muncitorimii și ale Partidului socialist. El a fost unul din susținătorii ideii de a se crea un centru pentru Moldova a Partidului socialist care să îlesnească activitatea pe multiple planuri în această regiune a țării. La începutul lunii octombrie 1919, Dr. Aroneanu a vorbit în fața Secțiunii socialiste, sindicatelor și maselor muncitoare din Bacău despre Conferința regională a Partidului socialist desfășurată la Iași. Aici s-a hotărât ca centrul activității pentru Moldova a Partidului socialist să fie în acest oraș¹⁵. Tot acum s-a stabilit în asentimentul deplin al Dr. Aroneanu, ca pentru județele Bacău și P. Neamț să fie numit un secretar, un propagandist și un casier¹⁶.

În activitatea majorității secțiunilor din Moldova ale Partidului socialist s-a făcut simțită spre sfârșitul anului 1919 o orientare tot mai pronunțată spre stînga. Secțiunea din Bacău condusă de Dr. Aroneanu, alături de cea ieșeană în frunte cu Gh. Tănase, sau cea de la Piatra Neamț condusă de Iancu Iliescu se găsea printre acestea, tendințele orientării revoluționare fiind aici tot mai pronunțate. Aceste secțiuni se situau pe o poziție de luptă tot mai hotărâtă, militînd pentru adoptarea unui program teoretic și de acțiune practică adecvat. Pe această linie în zilele de 19 și 20 ianuarie 1920 a avut loc la Bacău o conferință regională, la care au participat circa 30 delegați reprezentînd 10 organizații din orașele Bacău, Piatra Neamț, Moinești, Roman, Buhuși. Conferința a dezbătut problema propagandei la sate, organizarea caselor poporului, editarea unui ziar regional și altele. Totodată Conferința a hotărît constituirea regionalei ale cărei principale secțiuni erau cele din Bacău, P. Neamț și Roman cu organul de presă „Piatra socialistă”. Dr. Aroneanu a susținut realizarea regionalei

13 M. R. Rollea, „1920”, Contribuții la istoria socială a României, P. Neamț, 1937, p. 133.

14 *Ibidem*, p. 134.

15 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, fila 10.

16 *Ibidem*.

amintite și a sprijinit din toate puterile hotărârile adoptate la conferința din ianuarie 1920.

La sfârșitul anului 1919, Dr. Aroneanu a dezbătut din nou în fața muncitorimii din Bacău problema necesității organizării profesionale și politice a maselor muncitoare. Cu această ocazie referindu-se la evoluția mișcării muncitorești din diversele țări europene, el a amintit de sacrificiile făcute de masele muncitoare din România în timpul războiului mondial¹⁷. Dr. Aroneanu s-a referit în mod special la greutățile și privațiunile ce au fost îndurate de masele populare în timpul războiului și la tratamentul ce li s-a aplicat de către clasele dominante la terminarea acestuia¹⁸. În fața sutelor de ascultători, el a prezentat un sugestiv tablou al modului în care a fost pregătit și desfășurat războiul. Potentații n-au luptat și n-au dus greul, ei s-au pus la adăpost sau au plecat peste hotare unde au cheltuit sume colosale în timp ce muncitorii și țărani — sublinia el — „au fost trimiși să lupte fără arme, dezbrăcați și flămânzi“. Când erau răniți, arăta dr. Aroneanu, referindu-se la cele văzute și trăite de el pe front, stăteau zile întregi la porțile spitalelor pînă primeau cea mai sumară îngrijire.

Referindu-se la problemele politice curente, Dr. Aroneanu a cerut ca viitorul parlament să cuprindă și reprezentanți ai muncitorimii, să se acorde drept de vot și minorităților „care și-au vărsat sîngele la Oituz, Mărăști, Mărășești, și nu au drept de vot“¹⁹. Explicînd auditoriului programul de luptă al Partidului socialist, Dr. Aroneanu a cerut o temeinică organizare a muncitorilor, în partid și sindicate. În privința aceasta el a dat ca exemplu proletariatul bucureștean care se situa în fruntea luptei maselor muncitoare din întreaga țară și a arătat că era momentul „să se treacă de la vorbe la fapte“²⁰.

Pentru Partidul socialist în toamna anului 1919, se punea problema participării sau neparticipării la alegerile ce se pregăteau. Dacă în general Partidul socialist aprecia faptul că fusese înlăturat sistemul cenzitar, că fusese acordat votul universal, nu omitea însă să releve caracterul de clasă al acestei reforme, îngrădirile pe care le mai conținea precum și posibilitățile de care dispunea burghezia pentru a restrînge, acest drept ce fusese acordat prin lege. În problema reformei electorale, socialiștii veneau cu un program mult mai revoluționar. Conducerea Partidului socialist s-a pronunțat în majoritatea sa pentru acceptarea luptei parlamentare, pentru folosirea tuturor libertăților politice, în vederea atingerii scopului final „cucerirea puterii politice din miinile burgheziei române și întronarea dictaturii proletare în vederea realizării idealului comunist“²¹. Partidul socialist a hotărît să participe la alegerile din anul 1919, organizînd în întreaga țară o intensă campanie electorală. În ciuda tuturor promisiunilor privind desfășurarea unei campanii electorale în condiții democratice, guvernul Văitoianu nu numai că nu a suspendat cenzura și starea de asediu,

17 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, f 13, 22.

18 *Ibidem*.

19 *Loc. cit.*

20 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 20238/65, fila 22.

21 *Documente din istoria mișcării muncitorești din România 1916—1921*, Ed. Politică, București, 1966, p. 127.

dar a înăsprit măsurile restrictive, în special împotriva mișcării revoluționare, a partidului clasei muncitoare. Condițiile în care se pregăteau alegerile au stîrnit justificate proteste din partea mișcării socialiste, a opiniei publice din întreaga țară. Presa socialistă demasca măsurile luate de guvern pentru a îngreuna participarea socialiștilor la campania electorală, cerind intrarea în legalitate, în toate regiunile țării, conform prevederilor legii electorale ²².

La 10 octombrie 1919, dr. Aroneanu adresindu-se maselor muncitoare și Secțiunii socialiste din Bacău, a dezbătut problema Congresului Partidului socialist ce urma să se țină la 13 octombrie în Capitală pentru a se decide dacă partidul trebuia să participe la alegeri în condițiile menținerii de către guvern a cenzurii și a stării de asediu ²³. Dr. Aroneanu a fost de părere că nu trebuie ca socialiștii să admită participarea la alegeri în condițiile șicanelor ce li se făceau și a măsurilor represive, vexatorii luate de guvern împotriva lor. El a făcut propunerea ca delegații care vor participa la Congresul Partidului socialist să pretindă guvernului garantarea libertății de acțiune a socialiștilor, respectarea votului universal și alte drepturi ale masei de alegători ²⁴. Întors de la Congresul extraordinar al Partidului socialist, care s-a desfășurat la București în zilele de 13 și 14 octombrie 1919, Dr. Aroneanu a făcut o amplă expunere destinată Secțiunii socialiste, sindicatelor, și muncitorimii din Bacău. El a precizat că Partidul socialist a hotărît să se abțină de la alegeri din cauza prigoanei sâlbatică la care erau supuși reprezentanții săi ²⁵. Conducerea Partidului socialist, a condiționat participarea la alegeri, de ridicarea cenzurii și a stării de asediu. Dr. Aroneanu a chemat masele muncitoare să răspundă activ în cazul cînd Partidul socialist va declanșa greva generală politică împotriva felului cum dorea guvernul să organizeze campania electorală și alegerile ²⁶.

În anul 1920, valul acțiunilor muncitorești era în continuă creștere, zeci și sute de greve desfășurîndu-se în întreaga țară. Odată cu venirea la putere a guvernului Averescu, în martie 1920, teroarea antimuncitorească s-a intensificat în mod simțitor. Pentru înăbușirea luptei maselor muncitoare au fost folosite cele mai drastice metode dar proletariatul român răspunzînd chemărilor Partidului socialist și sindicatelor a intensificat mișcarea revoluționară pentru neutralizarea măsurilor luate de guvern și clasele dominante. În toate centrele muncitorești din Moldova, măsurile represive luate împotriva mișcării revoluționare au determinat o ripostă corespunzătoare din partea proletariatului și a organizațiilor sale de luptă.

Una din cele mai impunătoare întruniri și manifestații muncitorești pe care le-a cunoscut Bacăul anilor de după primul război mondial, s-a desfășurat la 21 martie 1920. Întrunirea a fost prilejuită de arestarea și trimiterea la Curtea Marțială din Iași a lui Iancu Iliescu, conducător al

22 G. Tudoran, „Partidul socialist din România și alegerile parlamentare din anii 1919-1920” în revista „Anale de istorie” nr. 1/1973, p. 110.

23 Arhiva C.C. al P.C.R., fond. 95, dosar 30238/65, fila 11.

24 *Ibidem*.

25 *Loc. cit.*, fila 12.

26 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, fila 12.

mișcării muncitorești revoluționare din zona Bacău — Roman — P. Neamț. Ca răspuns la această arestare, muncitorimea a venit într-un suflet la gară, încercînd să oprească trenul și apoi foarte mulți din cei angrenați în această acțiune au plecat cu cel arestat la Iași. De la Bacău „Dr H. Aroneanu, omul fără frică și plin de energie „a trimis curier special în regiune și a răscolit întreaga muncitorime, pregătind-o pentru o grevă generală pe întreaga zonă Bacău-Neamț-Roman“²⁷. Hotărîrea de luptă a muncitorimii a determinat ca numai după 24 de ore, Iancu Iliescu să fie pus în libertate de către Curtea Marțială din Iași, reintorcîndu-se imediat la Bacău²⁸. La marea adunare organizată cu acest prilej, au fost prezenți și delegațiile muncitorilor din P. Neamț și Buhuși conduse de B. Herșcovici și Pascal Constantinescu²⁹. Alături de ceilalți vorbitori, Dr. Aroneanu a înfierat arestarea lui Iancu Iliescu, fruntaș al mișcării socialiste din această parte a țării și s-a referit la problemele politice de bază ale mișcării noastre muncitorești în condițiile anului 1920³⁰. El a reliefat semnificația deosebită a solidarității muncitorești în luptă cu statul burghez, cu patronii și autoritățile care erau totdeauna de partea acestora. La întrunirea menționată, au mai luat cuvîntul Iancu Iliescu, care a relatat adunării, peripecțiile arestării sale precum și delegațiile venite de la P. Neamț și Buhuși. Adunarea a votat în unanimitate o moțiune propusă de Dr. Aroneanu, prin care, în numele Partidului socialist, se cerea amnistierea deținuților politici, desființarea jandarmeriei rurale, înfăptuirea reformei agrare, libertatea de organizare și de exprimare a maselor muncitoare și altele³¹. Întrunirea a fost urmată de o puternică demonstrație de stradă la care cei zece mii de participanți în frunte cu dr. Aroneanu, I. Iliescu, I. Baci și alți conducători ai muncitorimii au purtat placarde cu lozincile: „Vrem amnistia generală“, „Vrem ieftinirea traiului“, „Trăiască Internaționala a III-a“, cîntînd cîntece socialiste și scandînd „Trăiască socialismul, Trăiască comunismul“. Autoritățile n-au putut opri această mare adunare care apoi s-a repetat la 16 aprilie și 6 mai 1920³². Energice acțiuni desfășurate la Bacău au determinat victoria muncitorimii și rezolvarea multora dintre principalele revendicări pe care aceasta le pretindea patronilor și claselor dominante³³.

În perioada imediat premergătoare grevei generale din octombrie 1920 activitatea dr. Aroneanu a crescut în intensitate în raport direct cu momentul care se apropia: lupta deschisă între masele muncitoare și clasele dominante sprijinite de întregul aparat de stat burghez. Permanent prezent între muncitori, participant nelipsit la întrunirile și consfăturile lor, el fi îndemna la organizare și solidaritate pentru a putea opune dominației capitaliste, frontul organizat al maselor muncitoare. La întrunirile la care a fost prezent din primele zile ale lunii octombrie, Dr. Aroneanu a arătat

27 M. R. Rollea, *Op. cit.*, p. 135.

28 *Ibidem*.

29 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, fila 30.

30 *Ibidem*, fila 31.

31 *Ibidem*.

32 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, filele 34, 35.

33 M. R. Rollea, *Op. cit.*, p. 136.

că se apropie momentul confruntării deschise cu regimul capitalist³⁴. Prezentînd situația pe care o aveau masele muncitoare el a arătat că va cere explicații Consiliului comunal al orașului Bacău cu privire la acțiunile întreprinse în sprijinul acestora, în pragul iernii care se apropia³⁵. Reliefind specula care se făcea cu produsele de primă necesitate el s-a adresat ascultătorilor săi întrebînd: „Unde sint zahărul, carnea, stofa și lemnele pentru omul sărac, acum cînd vine iarna? Tu muncitor, te duci să-ți cumperi cele necesare existenței, dar te speculează și te exploatează la sînge speculanții de pe piețele orașului”³⁶. De la problemele economice, dr. Aroneanu obișnuia să treacă în expunerile sale la problemele politice aflate la ordinea zilei. Astfel, el s-a referit la legile antimuncitorești elaborate de guvern insistînd în mod special asupra conținutului și urmărilor legii reglementării colective a conflictelor de muncă a lui Gr. Trancu-Iași³⁷.

Concomitent cu activitatea dusă pentru antrenarea și mobilizarea muncitorimii la luptă împotriva exploatării, Dr. H. Aroneanu, convins pe deplin de adevărul ideilor socialismului științific, și-a adus o contribuție însemnată la procesul de clarificare ideologică și politică care avea loc în sinul mișcării muncitorești din țara noastră în acea perioadă, militînd pentru transformarea Partidului socialist, în partid comunist și afilierea lui la Internaționala a III-a făurită și condusă de V. I. Lenin. Referindu-se la această problemă majoră care frămînta mișcarea noastră muncitorească, într-o scrisoare din iulie 1920, Dr. Aroneanu a subliniat că studiarea amănunțită a socialismului științific l-a condus la concluzia că „comunismul este esența și adevărata mișcare socialistă și numai acest caracter trebuie imprimat tuturor mișcărilor socialiste din întreaga lume”. Membru al aripii de stînga a Partidului socialist, el a acționat deschis pentru organizarea acestuia pe principiu consecvent revoluționar, anul 1920 fiind hotărîtor în clarificarea definitivă a poziției sale ideologice. Încă la Conferința regională a Partidului socialist, ținută la sfîrșitul lunii ianuarie la Bacău el declara că mai de mult timp „eram comunist și ca atare sînt perfect de acord în ceea ce privește critica vechii propagande social-democrate și necesitatea de a începe propaganda comunistă”³⁸. Aceiași poziție a exprimat-o Dr. Aroneanu la conferințele Consiliului general al Partidului socialist din ianuarie și aprilie 1920, ținute la București, precum și la întîlnirile cu alegătorii din Bacău, în calitate de candidat al partidului la alegerile din acel an.

Paralel cu problemele privind îmbunătățirea structurii organizatorice a mișcării socialiste se dezbătea cu ardoare chestiunea transformării Partidului socialist în partid comunist. În cadrul acestui proces general, secțiunile din Moldova și-au adus un deosebit aport în cursul anului 1920. Pentru crearea Partidului comunist și afilierea la Internaționala a III-a au votat, pînă în toamna anului 1920, secțiunile și sindicatele din Bacău.

34 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar cît., fila 2.

35 *Ibidem*.

36 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dos. cît., fila 3.

37 *Ibidem*.

38 M. C. Stănescu, „Dr. H. Aroneanu”, evocare publicată în revista „Anale de istorie” nr. 5/1971, p. 174.

P. Neamț, Birlad, Focșani, Pașcani și alte centre. La toate adunările unde a luat cuvîntul în vara anului 1920, Dr. Aroneanu a vorbit muncitorimii despre necesitatea creării Partidului comunist, despre scopul revoluției socialiste și a luptei finale a proletariatului român.

Pe această poziție profund revoluționară se găsea Dr. Aroneanu în octombrie 1920, cînd muncitorimea din întreaga țară, în frunte cu Partidul socialist, se pregătea pentru declanșarea grevei generale. Calitățile sale de bun propagandist și organizator al maselor muncitoare, voința sa de luptă au fost puse în evidență în perioada de pregătire a grevei generale. Subliniind necesitatea unirii și organizării muncitorilor la nivelul întregii țări în vederea desfășurării cu succes a luptei greviste, într-o cuvîntare ținută la 4 octombrie 1920 în fața muncitorimii din orașul Bacău Dr. Aroneanu arăta : „Tovarăși lucrători, meseriași și muncitori ! În unire să facem o mare grevă în toată România și să ne punem pe lucru și dacă nu ne vor da ceea ce cerem noi să ținem greva înainte pînă ce se va face totul pentru cererea noastră”³⁹.

În toamna anului 1920, la 10 octombrie, Consiliul general al partidului și Comisia Generală a Sindicatelor convocate pentru a examina situația din țară au votat o rezoluție care cuprindea alături de revendicările economice și revendicările politice ale mișcării muncitorești revoluționare din România. La refuzul guvernului de a duce tratative cu delegații muncitorimii, s-a hotărît declararea grevei generale pentru ziua de 20 octombrie. Dr. Aroneanu na- putut participa din motive de ordin familial la ședința Consiliului general din București deși avea mandatul muncitorimii din întreaga regiune și astfel acolo a plecat Iancu Iliescu⁴⁰. Voința și hotărîrea de luptă a Dr. Aroneanu, spiritul său clar-văzător au ieșit și mai mult în evidență cu prilejul pregătirii grevei generale, cea mai mare ridicare la luptă a proletariatului român din acel timp. La întrunirea Secțiunii socialiste ținută la 17 octombrie, Dr. Aroneanu a pregătit masele muncitoare din Bacău, diversele categorii ale proletariatului existente aici pentru începerea luptei⁴¹. Cunoscut pentru activitatea sa revoluționară, pentru calitățile sale de organizator și conducător al luptei muncitorimii din această parte a Moldovei, autoritățile burghezo-moșierești îl urmăreau pas cu pas, cău-tînd prilejul de a-l suprima. Pentru executarea acestei hotărîri omul cel mai potrivit a fost găsit în persoana maiorului Poltzer. Pe măsură ce greva generală se întindea în toată țara, urmînd să cuprindă și Valea Trotușului, în zorii zilei de 21 octombrie 1920, dr. Aroneanu, împreună cu alți fruntași socialiști din Bacău a fost arestat și depus la închisoarea regimentului 22 infanterie din localitate. Același maior Poltzer care îl torturase în anul precedent, găsește momentul cel mai potrivit de a-și pune în aplicare planul său ucigaș. În ziua de 24 octombrie, la amiază, Dr. Aroneanu a fost adus la închisoarea garnizoanei orașului unde, după torturi

39 M. C. Stănescu, *art. cit.*, p. 175.

40 M. R. Rollea, *Op. cit.*, p. 136.

41 Arhiva C.C. al P.C.R., fond, 96, dosar 3541, filele 24—25.

groaznice a fost asasinat⁴². Vestea despre asasinarea mișlească a dr. Aroneanu s-a aflat abia la 31 octombrie 1920 din ziarul „Luptătorul”. La autopsia făcută de către Dr. Iamandi — cumnatul călăului Poltzer — s-a „constatat” că a avut o sincopă cardiacă consecutivă cu sufocare. După declanșarea unui puternic val de protest în toată țara, o comisie medicală, în frunte cu dr. M. Minovici, a stabilit că Dr. Aroneanu a murit datorită strangulării și că nu fusese niciodată bolnav de cord. Relatările făcute de unele ziare asupra condițiilor tragice în care dr. Aroneanu a murit asasinat la închisoarea garnizoanei din orașul Bacău a dus imediat la suspendarea acestora⁴³. Soția sa, Berta Aroneanu, a făcut numeroase demersuri la cele mai înalte autorități pentru a stabili vinovățiile în crima ce fusese comisă. Deși s-a lovit de numeroase piedici din partea celor ce aveau tot interesul ca adevărul să nu fie scos la lumină și această odioasă crimă să fie mușamalizată, ea a reușit să obțină din partea parlamentului dispunerea unei noi anchete medico-legale. Comisiunea medico-legală compusă din prof. dr. Mina Minovici, decanul Facultății de Medicină din București, dr. Reiner, profesor universitar și dr. Gh. Ștefănescu de la Facultatea de Medicină din București, au făcut la 12 noiembrie o nouă autopsie a cadavrului dr. Aroneanu. Rezultatul acestei anchete la care a participat și Dr. Lupu, fostul ministru de interne, urma să facă obiectul unei noi interpellări în Cameră⁴⁴.

După asasinarea bestială a dr. Aroneanu, autoritățile, de teama furiei maselor muncitoare, au luat măsura de a fi înmormântat, pentru a se evita o mare demonstrație populară, sub paza unei companii militare care cu baioneta la armă a escortat carul mortuar pînă la cimitir. În articolul închinat memoriei dr. Aroneanu ziarul „Socialismul” din 3 noiembrie 1920, referindu-se la personalitatea militantului socialist sublinia că „el moare în floarea vîrstei lăsînd în urmă... o neștearsă amintire în rîndurile proletariatului băcăuan ca și a celui din întreaga țară”.

Cu ocazia arestărilor și a măsurilor luate după greva generală din 1920⁴⁵, autoritățile au reconstituit pe baza propriilor lor constatări și a declarațiilor făcute de cei arestați o parte din prodigioasa activitate desfășurată de dr. Aroneanu în acești ani și în special în perioada care a premers toamnei anului 1920. Dr. Aroneanu s-a aflat permanent printre muncitori, viața sa fiind neconținut legată de acțiunile, aspirațiile și idealul lor. A făcut o neobosită propagandă revoluționară în rîndul maselor muncitoare cerîndu-le să organizeze acțiuni greviste care să îmbie revendicările economice în mod permanent cu cele de ordin politic⁴⁶.

42 Arhivele Statului Iași, fond Parchet general Iași, dosar 458/1920, fila 460; „Socialismul” din 5 noiembrie 1920.

43 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/658. În lucrarea pe care am mai citat-o în acest articol se aprecia în modul următor moartea dr. Aroneanu: „A murit dr. H. Aroneanu, tată a trei copii minori, om excepțional de bun, devotat și energic în slujba masei muncitoare dezmoștenită de dreptul la viață” (M. R. Rollea, *Op. cit.*, p. 77, 137).

44 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/658.

45 La Bacău în afara dr. Aroneanu au mai fost arestați V. Baciuc, Gh. Palade, I. Cașin și alții.

46 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 3541, filele 24, 25.

Dr. Aroneanu a avut numeroși discipoli care au recunoscut că au fost atrași în mișcarea revoluționară și datorită puternicii sale personalități, a devotamentului cu care milita și transmita și altora idealul vieții sale ⁴⁷. Alături de ceilalți frunțași ai mișcării muncitorești băcăuane el a propagat neconținut ideile socialiste în lumea satelor, în armată, peste tot unde se găseau acei ce puteau fi atrași la lupta clasei muncitoare ⁴⁸. Era socotit „element foarte periculos“ de organele de siguranță tocmai fiindcă desfășura o prodigioasă activitate revoluționară. Ideile sale nu erau considerate un „socialism moderat“ ci vizau schimbarea orînduirii capitaliste pe calea revoluției sociale. Problema revoluției proletare, a necesității lichidării orînduirii burgheze, a socializării mijloacelor de producție, a reformei agrare, a desființării instituțiilor burgheze, a realităților existente în Rusia sovietică, a necesității partidului revoluționar a proletariatului constituiau temele frecvente ale expunerilor sale ⁴⁹. El a chemat frunțași ai mișcării muncitorești din Capitală pentru a ajuta la creșterea organizării politice a maselor muncitoare din Bacău. Organele represive îi urmăreau neconținut activitatea și participarea unor elemente de frunte ale mișcării noastre muncitorești pe Valea Trotușului și a Bistriței cum au fost de pildă Barbu Lăzăreanu, Alexandru Dobrogeanu-Gherea era astfel apreciată: „sînt prieteni intimi cu Dr. Aroneanu și I. Iliescu“ ⁵⁰. Menționăm cu titlu informativ că în acest timp au mai venit la Bacău frunțași de prestigiu ai proletariatului român cum erau I. C. Frimu, Gh. Cristescu și alții ⁵¹. În timpul grevei de a fabrica „Letea“ din anul 1919, printre greviștii băcăuani au venit M. Bălineanu, secretarul Comisiei Generale a Sindicatelor din România și Gh. Petrescu-Ghempet din conducerea pe țară a C. G. S. R. Documentarea făcută aici le-a prilejuit publicarea în ziarul „Socialismul“ a unei serii de articole referitoare la mișcarea muncitorească băcăuană și perspectivele ei ⁵².

Ca urmare a activității sale revoluționare, dr. Aroneanu a fost permanent supravegheat, arestat, urmărit ca să nu mai vorbim de asasinarea sa tragică săvîrșită la 24 octombrie 1920. Puține au fost însă cazurile în care familia celui în cauză să aibă atîta de suferit cît a avut familia doctorului Aroneanu în timpul vieții sale cît și după moartea sa. Singuranța introdusese în cursul anului 1919 în casa familiei Aroneanu o menajeră care informa zi de zi asupra fiecărui pas pe care îl făceau atît dr. Aroneanu, cît și ceilalți membri ai familiei, inclusiv copiii ⁵³. Parcurgînd un asemenea raport informativ aflăm amănunte revelatoare asupra activității întregii sale familii. O adevărată furie a provocat autorităților faptul că Dr. Aroneanu care făcuse din crezul socialist idealul vieții sale, și-a înscris copiii la Clubul socialist din Bacău ⁵⁴. Siguranța s-a adresat în

47 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 3541, p. 216-217.

48 *Ibidem*, fila 19.

49 *Loc. cit.*,

50 *Ibidem*, fond 95, dosar 30238/65, p. 26.

51 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 3541, p. 1, 2, 3; Arh. St. Fălticeni, fond Prefectura jud. Bala, dosar 1/1919, p. 7-8.

52 C. Botez, L. Eșanu și I. Saizu, *Lucr. cit.*, p. 78.

53 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, fila 18.

54 *Ibidem*.

toamna anului 1919 Direcției școlii primare de băieți nr. 3 din Bacău în legătură cu cazul elevului Aroneanu din clasa a IV-a care adusese în clasă și citise colegilor săi cărți cu caracter socialist⁵⁵. Dispozițiile date în legătură cu curmarea și reprimarea unor asemenea acțiuni era categorică, menționându-se că „nu-i poate fi permis (dr. Aroneanu — n.n.) să propage ideile socialiste prin copiii săi în școală”⁵⁶. Deși elev în clasa a IV-a primară, adică practic avînd doar 11 ani, fiul dr. Aroneanu era semnalat în rapoartele Siguranței ca participant la întrunirile socialiste și muncitorești din orașul Bacău la care era văzut „cu' cocardă roșie în piept”⁵⁷.

Soția doctorului Aroneanu, Berta Aroneanu, femeie inteligentă, energetică și devotată aceluiași crez pentru care își sacrificase viața și soțul ei, a fost urmărită pas cu pas și mereu hărțuită mai ales după moartea acestuia⁵⁸. S-a mers pînă acolo cu abuzurile și reaua credință încît la sfîrșitul anului 1920 unii au fost de părere că Berta Aroneanu ar fi fost amestecată în atentatul de la Senat⁵⁹. Indiciul de „bază” în această direcție îl constituia faptul că atentatul avusese loc la 2—3 zile după interpellarea făcută în Cameră cu privire la moartea dr. Aroneanu. De aici s-a născut deducția „logică” (!) că Berta Aroneanu trebuia să fie amestecată (din răzbunare !) în acest atentat. Prigoana la care a fost supusă soția Dr. Aroneanu și familia sa a atins limite greu de imaginat. Ca urmare a acestor neconținute hărțuiri și măsuri vexatorii luate împotriva ei, la 10 ianuarie 1921, Berta Aroneanu se adresează primului procuror al Tribunalului din Bacău pentru a-l anunța că se află în București locuind la avocatul Toma Dragu în str. Sapienței nr. 8⁶⁰. Totodată se cerea autorităților locale să ridice sechestrul puse pe „averea mea și a soțului meu, din Bacău”⁶¹. Pînă în primăvara anului 1921 i s-au făcut numeroase percheziții domiciliare⁶². Cărțile cu conținut socialist, ziarele, revistele, corespondența găsită au fost depuse la Parchetul tribunalului din Bacău⁶³. Locuința pe care o avea în acest oraș i-a fost sigilată după desele descinderi făcute⁶⁴. Prezentîndu-se primului procuror al Tribunalului din Bacău pentru a i se lua o serie de interogatorii, ea a arătat că în Bacău domiciliu în str. V. Alecsandri și provizoriu la părinții ei în str. Unirii nr. 1. În București Berta Aroneanu locuia la prietenii ei Dr. Ghelerter, Toma Dragu, la doamna E. Socor, iar unul din fiii ei era elev la Liceul Sf. Sava⁶⁵.

Activitatea desfășurată de Dr. Aroneanu, abnegația și devotamentul pe care le-a pus în apărarea cauzei celor mulți au fost răspunsul concret pe planul faptelor, cu care el și-a onorat confesiunea făcută în timpul vie-

55 Loc. cit., fila 16.

56 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, fila 16.

57 Ibidem, fila 33.

58 Loc. cit., fila 10; Primul procuror al tribunalului Bacău i-a confirmat B. Aroneanu că este îndeaproape supravegheată.

59 Arh. C.C. al P.C.R., fond 95, dosar citat, fila 5.

60 Ibidem, fond 96, dosar 178, fila 285.

61 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar 178, fila 285.

62 Ibidem, filele 120, 259.

63 Ibidem, dosar 179, fila 316.

64 Ibidem, fila 310.

65 Loc. cit., filele 309, 311

ții că nimeni și nimic nu-l va putea îndepărta vreo dată de masele muncitoare și lupta pentru idealurile lor ⁶⁶.

Amintirea doctorului Aroneanu, a vieții și activității sale închinată clasei muncitoare și nobilelor idealuri ale poporului român, a rămas neștersă în istoria mișcării noastre muncitorești. Congresul sindical de la Brașov din octombrie 1921 a omagiat memoria neobositului luptător socialist și a adoptat o moțiune în amintirea sa ⁶⁷.

În anul 1932 syndicatele muncitorești, Cercul tineretului socialist din orașul Bacău au redactat și difuzat un afiș intitulat „Tovarăși muncitori” prin care muncitorimea și ceilalți cetățeni ai orașului erau chemați la întrunirea publică organizată în vederea comemorării asasinării Dr. Aroneanu ⁶⁸.

Activitatea Dr. Aroneanu, desfășurată în anii avântului revoluționar în orașul și județul Bacău au constituit o materializare vie a rolului militanților revoluționari în perioada care a premers înființării Partidului Comunist Român. Pildă de abnegație, devotament și eroism Dr. H. Aroneanu rămîne în amintirea poporului nostru ca un devotat luptător socialist care și-a pus întreaga viață în serviciul idealurilor clasei muncitoare și ale poporului său.

LE DR. ARONEANU ET LE MOUVEMENT OUVRIER DE BACĂU PENDANT LES ANNÉES 1918—1920.

R é s u m é

L'auteur présente dans cet article le rôle joué par le Dr. Aroneanu dans le mouvement ouvrier et socialiste de la ville et du département Bacău.

Les sources des archives, la plupart inédites, complétées avec des articles de la presse du temps, relèvent largement la personnalité prééminente du Dr. Aroneanu, ainsi que l'apport précieux de son activité dans le mouvement socialiste révolutionnaire de Roumanie.

Ce matériel apporte des témoignages convaincants sur l'apnégation et le dévouement du Dr. Aroneanu, qui s'était identifié avec les intérêts des masses ouvrières, spécialement dans les années de l'élan révolutionnaire de Roumanie qui ont succédé à la première guerre mondiale, jusqu'au tragique fin d'octobre 1920.

66 *Ibidem*, fond 95, dosar 30238/65, fila 6.

67 *Ibidem*, fond. 28, dosar 9325, p. 112.

68 Arhiva C.C. al P.C.R., fond 95, dosar 30238/65, p. 17.